

Een *front battle*

Over de ambtelijke zending van krijgsmachtpredikanten

PREDIKANT-GEESTELIJK verzorger Richart Huijzer is in juli 2017 gepromoveerd op een onderzoek naar de ambtsbeleving en levensbeschouwelijke identiteit van protestantse pastores in zorginstellingen (Huijzer, 2017). In steeds meer instellingen is een ambtelijke zending geen vereiste om als geestelijk verzorger aan de slag te kunnen gaan. De aanvankelijke hypothese van Huijzer was dan ook dat het ambt sterk aan betekenis en zeggingskracht heeft ingeboet bij zowel zorginstellingen als bij de beroepsgroep van geestelijk verzorgers. Maar in zijn dissertatie getiteld *De binnenkant van het ambt* schrijft Huijzer dat het ambt en de daaraan gekoppelde zending onverminderd van cruciaal belang zijn voor de predikanten die werkzaam zijn in zorginstellingen. De redenen die hij op basis van zijn onderzoek aanvoert zijn ook van toepassing op het werk van predikanten in een andere seculiere context, die van de krijgsmacht. Huijzer gebruikt in zijn onderzoek het militaire begrip *front battle* om het belang van reflectie over de inhoudelijke betekenis van het ambt te onderstrepen, want de toekomst van het beroep staat op het spel.

Ook bij Defensie kan de betekenis van de ambtelijke zending van geestelijk verzorgers voor hun werk en doelgroep onder druk komen te staan. Zo komt in het onderzoek *Omvang en verdeling van de geestelijke verzorging*

Is de kerkelijke zending in een organisatie zoals Defensie nog van deze tijd? Heeft zij nog meerwaarde in een tijd waarin vele militairen niet kerkelijk gebonden of gelovig zijn? Geïnspireerd door het promotieonderzoek van Richart Huijzer naar de ambtsbeleving en levensbeschouwelijke identiteit van protestantse pastores in zorginstellingen neemt hoofdkrijgsmachtpredikant Klaas Henk Ubels ons mee naar de wereld van Defensie. Hij licht de bijzondere positie toe van krijgsmachtpredikanten en de betekenis van hun zending in een geweldsorganisatie.

Klaas Henk Ubels

in de krijgsmacht vanaf 2016 naar voren dat een (kleine) meerderheid van de militairen aangeeft geen voorkeur te hebben voor een bepaalde 'kleur' geestelijk verzorger. Vaak kennen ze het onderscheid tussen de verschillende denominaties niet eens, waaruit geconcludeerd kan worden dat het ambt er minder toe doet. De behoefte aan de aanwezigheid van een geestelijk verzorger is ech-

ter onverminderd groot, zo blijkt uit hetzelfde onderzoek. Commandanten van de krijgsmachtdelen zijn in meerderheid zelfs van mening dat bezuinigen op de GV onwenselijk is. Nog een reden om te denken dat de ambtelijke zending bij Defensie onder druk kan komen te staan is de manier waarop GV is ingevoerd bij die andere overheidsorganisatie waar het geweldsmonopolie is belegd, de politie. In de Kamerbrief van 18 april 2016 waarin de minister van Veiligheid en Justitie de parlementariërs informeert over de vormgeving van zingeving en geestelijke verzorging bij de politie, wordt weliswaar verwezen naar GV bij Defensie, maar van een ambtelijke zending is geen sprake omdat zingevingskwesties bij de politie niet beperkt zouden zijn tot een godsdienstig geloof of levensbeschouwing.

Opzet

Om nu de onverminderd actuele betekenis van een ambtelijke zending in de krijgsmacht en wat mij betreft ook in de politie scherp in het vizier te krijgen, ga ik als volgt te werk. Eerst geef ik een korte beschrijving van de context waarin geestelijke verzorging plaatsvindt, namelijk de krijgsmacht als geweldsorganisatie. Daarna beschrijf ik de actuele situatie van de GV bij Defensie. Vervolgens presenteer ik drie verschillende perspectieven op ambtelijke zending, respectievelijk van Defensie, van de protestantse zendende instanties en van de krijgsmachtspredikanten. Mijn focus hierbij ligt uitsluitend op het protestantse ambtsbegrip, aangezien het ambt per denominatie een ander karakter heeft. Ik rond af met de conclusie dat een ambtelijke zending onontbeerlijk is voor de geestelijke verzorging in een geweldsorganisatie.

Krijgsmacht als geweldsorganisatie

De overheid heeft haar geweldsmonopolie om orde en recht te kunnen handhaven belegd bij krijgsmacht en politie. Alleen de ongeveer 50.000 militairen en 60.000 agenten mogen, indien nodig, legitiem gewapend geweld toepassen. Daarbij is de doelstelling van de krijgsmacht het beschermen

wat ons dierbaar is. 'We strijden voor een wereld waarin mensen in vrijheid en veiligheid kunnen leven. Omdat we er van overtuigd zijn dat ieder mens dat verdient. Dat is onze missie en daarvoor gaan we op missie.' Deze missies kunnen echter grote impact hebben, ook op de militairen zelf. Niet alleen het ondergaan van geweld, maar ook het uitoefenen ervan of er getuige van zijn gaat een mens niet in de koude kleren zitten. De overheid realiseert zich dit en ziet hierin een speciale rol voor de geestelijke verzorging, zoals blijkt uit het rapport *Overheid, Godsdienst en Levensovertuiging* dat in 1988 werd uitgebracht onder voorzitterschap van prof. mr. Ernst Hirsch Ballin. Dit rapport bracht het advies uit dat nog steeds van kracht is inzake criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag. Daarin staat met betrekking tot de krijgsmacht dat het gebruik van geweld waarbij men door dienstverlening kan worden betrokken, vragen meebrengt die een diep moreel en levensbeschouwelijk aspect hebben. En aangezien de overheid haar dienaars die werkzaam zijn in een geweldsorganisatie in deze situatie brengt, heeft zij een bijzondere verantwoordelijkheid om militairen met name op dit gebied te ondersteunen. 'De diensten geestelijke verzorging hebben hun eigen plaats in het geheel van de krijgsmacht bij het bespreken van dergelijke principiële vragen. Anderen in de krijgsmacht zijn daartoe niet of onvoldoende geëquipeerd', aldus het rapport (Hirsch Ballin, 1988, p. 50).

Actuele situatie van de geestelijke verzorging

Op basis van het in de inleiding genoemde onderzoek naar omvang en verdeling van de GV bij Defensie is het aantal geestelijk verzorgers in 2016 teruggebracht van 150 naar 135. Defensiebreed is op het personeel de laatste jaren ongeveer 15% bezuinigd. Dat er slechts 10% bezuinigd is op de GV zegt veel over de betekenis ervan. Wat betreft de nieuwe verdeling per denominatie heeft 52% bij het onderzoek aangegeven geen voorkeur

te hebben voor een geestelijk verzorger vanuit een bepaald geloof of levensovertuiging. De overigen hebben wel een voorkeur en dit heeft uiteindelijk geleid tot de volgende functieverdeling: 45 predikanten, 43 aalmoezeniers, 38 humanistische raadslieden, 4 imams, 2,5 rabbijnen en 2,5 pandits. Elke dienst heeft een eigen Hoofd, daarnaast kent de GV bij Defensie sinds 2011 een directeur. Zo krijgt de principiële scheiding van kerk en staat bij de GV vorm met enerzijds de Hoofden van Dienst die verantwoordelijkheid dragen voor de inhoud en de ambtelijke kant van het werk en anderzijds een directeur die zich als vertegenwoordiger van de Staat uitsluitend bezighoudt met de ambtenaarlijke kant van het werk. Mede door toedoen van de directeur is in 2011 een ministerieel besluit tot stand gekomen waarin de functionele kaders van de GV bij Defensie zijn vastgesteld.

Perspectief van de krijgsmacht

Met dit ministerieel besluit zijn voor het eerst in de lange historie van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht haar kaders bepaald. Deze functionele kaders omlijsten tevens het perspectief van Defensie op de ambtelijke zending van geestelijk verzorgers. Uitgangspunt hierbij is het beginsel van de scheiding kerk en staat en het in de Grondwet vastgestelde grondrecht van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. De GV heeft daardoor een grote mate van onafhankelijkheid. Defensie heeft de taak om geestelijke verzorging bedrijfsmatig, in de breedste zin van het woord, mogelijk te maken. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van GV ligt bij de zendende instanties, waarbij zendende instanties in het besluit omschreven worden als de (religieus) levensbeschouwelijke instituties die door de overheid erkend zijn als 'leverancier' van geestelijk verzorgers. In het ministerieel besluit is een gezamenlijke missie en visie opgenomen zoals verwoord door de zes diensten GV en hun zendende instanties. Kernachtig samengevat luidt die: geestelijk verzorgers bieden ondersteuning bij oriëntatie op godsdienst en levensbeschouwing met het oog

op de existentiële en ethische vragen die samenhangen met het werken in de krijgsmacht. Vanwege de scheiding van kerk en staat dient de overheid levensbeschouwelijk neutraal te zijn en kan zij niet zelf geestelijke verzorging bieden, aangezien de inhoud van het werk levensbeschouwelijke kwesties betreft. Een ambtelijke zending is voor de krijgsmacht de harde voorwaarde om als geestelijk verzorger werkzaam te kunnen zijn; als deze zending wordt ingetrokken volgt automatisch ontslag uit dienst. Bovendien betekent de zending van geestelijk verzorgers dat het ambtsgeheim gewaarborgd is. Dit is van grote betekenis in een geweldsorganisatie waarin een sterke assimilatiecultuur heerst. Het *Sociaal en Cultureel Planbureau* heeft begin dit jaar een rapport uitgebracht over de beleving en waardering

In een assimilatiecultuur staat de zending garant voor zichzelf kunnen zijn

van diversiteit en inclusiviteit onder medewerkers van Defensie met als titel *Grenzen aan de eenheid*. Uniformiteit en diversiteit staan per definitie op gespannen voet met elkaar. In het rapport wordt geconstateerd dat bij Defensie eerder sprake is van een assimilatiecultuur dan van een inclusieve cultuur, waarbij assimilatie wil zeggen dat individuen zich dienen te conformeren aan de dominante cultuur van een eenheid en hun eigenheid moeten afzwakken om erbij te horen. Dezelfde cultuur heerst bij de politie, volgens het rapport. In een assimilatiecultuur is het van belang dat er geestelijk verzorgers aanwezig zijn bij wie militairen (en agenten) in alle vertrouwen hun hart kunnen luchten, bij wie ze op verhaal kunnen komen, bij wie zij zichzelf kunnen zijn. Dit is geborgd in het ambtsgeheim.

Perspectief van de zendende instanties

Voor het perspectief van de zendende instanties op de ambtelijke zending kijk ik

als krijgsmachtpredikant naar de twaalf protestantse kerken en de oudkatholieke kerk die in het CIO-Militair als ondercommissie van het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) vertegenwoordigd zijn. Elk van deze kerken is een zendende instantie en uit vijf ervan zijn geestelijk verzorgers werkzaam bij Defensie. De meesten van hen zijn predikant namens de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). In de protestantse kerken speelt de plaatselijke gemeente een cruciale rol met betrekking tot het ambt; het ambt is geworteld in de gemeente. De Kerkorde van de PKN zegt hierover: 'Om de gemeente bij het heil te bepalen en bij haar roeping in de wereld te bewaren is van Christuswege het openbare ambt van Woord en Sacrament gegeven' (Kerkorde, 2016, p. 5). De bevestiging in het ambt vindt daarom plaats in het midden van de gemeente. Volgens de orde voor de bevestiging van een dienaar des Woords krijgen nieuwe predikanten de opdracht dat zij, met de goede Herder voor ogen, de gemeente waaraan zij zijn verbonden liefdevol zullen begeleiden, zodat zij in deze wereld gestalte kan geven aan haar roeping om van het heil te getuigen.

Krijgsmachtpredikanten zijn pioniers van het Vrederijk

Predikanten die in een andere context gaan werken dan de plaatselijke gemeente, zoals de krijgsmacht, krijgen een bijzondere opdracht. De verbintenisgeving van een nieuwe krijgsmachtpredikant vindt eveneens plaats in het midden van een gemeente. Daarbij belooft hij of zij het ambt trouw te blijven met liefde voor de mensen, voor de gemeenschap van militairen en voor allen die God op zijn of haar weg brengt. Aansluitend ontvangt de nieuwe krijgsmachtpredikant de zegen en wordt hem of haar een zogenaamde krijgsmachtstola omgehangen als symbool voor het bekleden van dit bijzondere ambt.

In het perspectief van de zendende instanties op de betekenis van het kerkelijk ambt in de context van de krijgsmacht gaat het erom dat in navolging van Jezus met liefde voor de mensen impliciet of expliciet van Gods heil wordt getuigd. Krijgsmachtpredikanten zijn gezonden om Hem te representeren en pioniers te zijn van zijn Vredesrijk in een volstrekt gesecculariseerde wereld. In het onderzoek naar de omvang en de verdeling van de GV bij Defensie wordt gesproken over de nuldelijns presentie van geestelijk verzorgers. Daaronder wordt hun betrokkenheid bij militairen verstaan, een betrokkenheid die niet vertaald kan worden in functionele taken maar vooral gestalte krijgt in aanwezigheid, aandacht en symbolische representatie van een krijgsmacht-externe werkelijkheid.

Perspectief van de krijgsmachtpredikant

In *De binnenkant van het ambt* schrijft Huijzer dat in de kern van de zaak het ambt diepgevoorteld is in de persoonlijke levensbeschouwelijke identiteit van de pastor; het ambt zegt primair niet *wat* hij is maar *wie* hij is. Dat is de binnenkant van het ambt en die is van grotere betekenis dan de kerkjuridische en institutionele dimensie ervan. Het ambt is voor predikanten meer krachtbron dan legitimatie, het staat voor wat hen heilig is. In dit perspectief geeft de ambtelijke zending aan predikanten in de krijgsmacht als het ware het lef om de ontmoeting met militairen aan te gaan. Met het ambt en het daaraan gekoppelde ambtsgeheim wordt volgens Huijzer een innerlijke ruimte geopend die een gesprek op spiritueel en existentieel niveau mogelijk maakt. In het vormingswerk van de GV bij Defensie is het motto: 'als je mensen leert schieten moet je ze ook leren praten'. Dit gebeurt door militairen in de groep persoonlijk te laten reflecteren op vragen als: wie ben ik als militair en hoe blijf ik trouw aan mijzelf? De innerlijke ruimte wordt betreden als daarbij iemand vertelt wat hem of haar heilig is.

Als herkenningsteken draagt de krijgsmachtspredikant op het uniform een ambtelijk symbool in de vorm van een verguld kruis. Als krachtbron weet zij of hij zich in het ambt gedragen door God en zijn gemeente. En de opdracht houdt in er te zijn voor de militair als mens, in navolging van Jezus. Wat Huijzer schrijft over het ambt in zorginstellingen is direct van toepassing in de krijgsmacht: in de uitoefening van zijn ambt ondersteunt de predikant militairen bij het innerlijk (her)schrijven van hun eigen levensverhaal en vertegenwoordigt hij zo binnen de krijgsmacht bij uitstek de beelden van hoop, uitzicht, bevrijding en troost, en stimuleert hij dat deze thema's in de krijgsmacht aanwezig blijven. De krijgsmachtspredikant representeert in een assimilatiecultuur een andere werkelijkheid en daarvoor moet je stevig in je kistjes staan. Huijzer spreekt in dit verband over attestatie, dat wil zeggen: geloofwaardig zijn, erens voor staan.

In 2016 hebben de krijgsmachtspredikanten hun missie opnieuw verwoord. Ik citeer: 'De Protestantse Geestelijke Verzorging laat zich leiden door het verhaal van Jezus Christus. Haar kernwaarden zijn: de overtuiging dat mensen kostbaar en kwetsbaar zijn, de hoop op duurzame vrede en recht en het vertrouwen dat de kracht van liefde sterker is dan die van wapens' (Missie en Beleidskader, 2016, p. 1). Dit laatste komt ook tot uitdrukking in het logo: een duif met daaromheen in het Latijn de woorden uit Zacharia 4:6, NON IN EXERCITU – NEC IN ROBORE – SED IN SPIRITU MEO ('Niet door kracht, en niet door geweld, maar door mijn Geest'). Missie, kernwaarden en logo verwoorden het perspectief van krijgsmachtspredikanten op hun ambtelijke zending. De essentie daarvan is dat in het ambt Christus zelf en alles waar Hij voor staat present gesteld worden in de krijgsmacht. En dat is een groot en kostbaar goed.

Conclusie

Vanuit drie gezichtspunten heb ik gekeken naar de betekenis van de ambtelijke zending in de krijgsmacht om deze scherp in het vizier te krijgen. Voor Defensie is de zending essentieel omdat de overheid in levensbeschouwelijk opzicht neutraal dient te zijn terwijl de geestelijke verzorging van militairen zich op dat domein afspeelt. Voor de kerken betekent de zending dat krijgsmacht-predikanten vertegenwoordigers zijn van Gods komend vreedrijk, juist ook in een geweldsorganisatie als de krijgsmacht. Voor de predikanten zelf is het ambt primair de krachtbron die hen draagt in hun bijzondere positie en waardoor ruimte ontstaat voor de ontmoeting met militairen op existentieel niveau. Zo is de ambtelijke zending in elk perspectief essentieel voor GV bij de krijgsmacht. Hetzelfde kan gezegd worden over GV bij die andere organisatie waar het geweldsmonopolie is belegd, de politie. Als je ambtenaren leert schieten, moet je ze ook verantwoord leren praten.

Klaas Henk Ubels is hoofdkrijgsmachtpredikant.
kh.ubels@mindef.nl

Literatuur

- Andriessen, I., Vanden Berghe, W., & Sterckx, L. (2017). *Grenzen aan de eenheid. De beleving en waardering van diversiteit en inclusiviteit onder medewerkers van Defensie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bernts, T., Ganzevoort, R., Leget, C., & Wojtkowiak, J. (2014). *Omvang en verdeling van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht vanaf 2016*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek. Amsterdam: Vrije Universiteit, Faculteit der Godgeleerdheid. Nijmegen: Radboud Universiteit, Kaski.
- Hirsch Ballin, E. M. H., e.a. (1988). *Overheid, Godsdiens en Levensovertuiging – Eindrapport van de Commissie van advies inzake de criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op Geestelijke grondslag*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse zaken.
- Huijzer, R. (2017). *De binnenkant van het ambt. Een grounded-theory-onderzoek naar de ambtsbeleving en levensbeschouwelijke identiteit van protestantse pastores in zorginstellingen, in dialoog met Paul Ricoeur*. Delft: Eburon.
- Kamerbrief over zingeving en geestelijke verzorging bij de politie. Brief van de minister van Veiligheid en Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag, 18 april 2016. Verkregen op 21 augustus 2017 via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/04/18/tk-zingeving-en-geestelijke-verzorging-bij-de-politie>.
- Kerkorde en Ordinanties voor de Protestantse Kerk in Nederland (versie juni 2016). Verkregen op 21 augustus 2017 via <https://www.protestantsekerk.nl/actief-in-de-kerk/kerkorde/kerkorde-en-ordinanties>.
- Missie en Beleidskader van de Protestantse Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht, versie 2.2., 2016. Den Haag: Bureau Hoofdkrijgsmachtpredikant.

